

Mladá veda

Young Science

Špeciálne vydanie

Mladá veda

Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

Číslo 5, ročník 10., špeciálne číslo vydané v októbri 2022

ISSN 1339-3189

Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk

Fotografia na obálke: Cesta. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

doc. Ing. Peter Adamišín, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)

Mgr. Jakub Köry, PhD. (School of Mathematics & Statistics, University of Glasgow, Glasgow)

prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)

Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)

doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)

prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra veřejné ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)

Mgr. Michal Garaj, PhD. (Katedra politických vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava)

REDAKCIA

Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)

Mgr. Martin Hajduk, PhD. (Banícke múzeum, Rožňava)

PhDr. Magdaléna Keresztesová, PhD. (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)

RNDr. Richard Nikischer, Ph.D. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha)

PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSS UKF, Nitra)

Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.

www.universum-eu.sk

Javorinská 26, 080 01 Prešov

Slovenská republika

PRVKY CESTOPISNÉHO ŽÁNRU V POVIEDKOVEJ TVORBE INŠPIROVANEJ AFRICKÝM KONTINENTOM Z PERA SLOVENSKEHO AUTORA MAREKA VADASA

ELEMENTS OF TRAVEL WRITING GENRE IN SHORT STORIES INSPIRED
BY THE AFRICAN CONTINENT BY SLOVAK AUTHOR MAREK VADAS

Paula Pířová¹

Autorka pôsobí ako interná doktorandka na Katedre romanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Vo svojom dizertačnom výskume sa venuje literárnovednému skúmaniu francúzskej cestopisnej literatúry 19. storočia a počas magisterského štúdia sa venovala výskumu tvorby slovenského autora Mareka Vadasa.

Author works as an internal postgraduate student at the Department of Romance Studies, Faculty of Arts, Constantine the Philosopher University in Nitra. In her dissertation, she focuses on literary research of French travel literature of 19th century and during her master's studies, she devoted herself to researching the work of the Slovak author Marek Vadas.

Abstract

The prosaist Marek Vadas is a contemporary Slovak writer, who has obtained several literary prizes. A unique part of his bibliography represents short stories inspired by the African culture and environment. The aim of this study was to demonstrate in his works the elements of the travelogue genre, his fiction line, which participate in the creation of his unique author's poetics. By applying theoretical knowledge to specific texts, we came to the conclusion that they demonstrably contain aspects of travel literature, while the authentic experiences of the author, specific novel text-making procedures, the category of the narrator and individual thematic and compositional aspects place the travel writing character of his short prosas at the interface of fiction travel books and their borderline forms in the form of fictional travelogues. Key words: fiction travelogue, fictional travelogue, short story, Marek Vadas, interpretation

¹ Adresa pracoviska: Mgr. Paula Pířová, Katedra romanistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Hodžova 1, 949 01 Nitra
E-mail: paula.pisova@ukf.sk, paulapisova@gmail.com

Abstrakt

Prozaik Marek Vadas je súčasný slovenský spisovateľ, ktorý získal viaceré literárne ocenenia. Jedinečná časť jeho bibliografie predstavuje poviedky inšpirované kultúrou a prostredím Afriky. Cieľom tejto štúdie bolo interpretačne preukázať v jeho dielach prvky cestopisného žánru jeho beletristickej línie, ktoré sa podieľajú na tvorbe Vadasovej osobitej autorskej poetiky. Aplikovaním teoretických poznatkov na konkrétne texty sme dospeli k záveru, že preukázateľne obsahujú aspekty cestopisnej literatúry, pričom autentické skúsenosti autora, špecifické románové textotvorné postupy, kategória rozprávača a jednotlivé tematické a kompozičné aspekty stavajú cestopisný charakter jeho krátkych próz na rozhranie beletristických cestopisov a ich hraničnej formy v podobe fiktívnych cestopisov.

Kľúčové slová: beletristický cestopis, fiktívny cestopis, poviedka, Marek Vadas, interpretácia

Úvod

Pojem cestopisná literatúra z obsahového hľadiska zahŕňa veľké množstvo textových dokumentov, ktoré sú v optike druhovej a štýlovej príznačnosti bohato variované. K nejednoznačným hraniciam tohto žánru prispela jednak dlhá genologická história a zmeny kultúrno-estetických hodnôt či filozofických ideí s ňou nevyhnutne spätých, jednak neschopnosť teoretikov zhodnúť sa na jednotnej definícii. Žánrová línia cestopisnej literatúry sa tak dotýka a prelína s inými žánrami, vďaka čomu je cestopis často označovaný za hraničný žáner (Koliová, 2019, s. 19). Naším záujmom nie je detailne charakterizovať siahodlhú genologickú premenu cestopisných textov², avšak vychádzajúc z cieľa interpretovať poviedkovú súčasnú tvorbu Mareka Vadasa cez prizmu cestopisného žánru sa nevyhneme tejto problematike a v štúdiu čiastočne osvetlíme vývojové žánrové premeny cestopisov so zameraním na posledné storočia, ako aj poetické a tematické črty cestopisných textov – predovšetkým vo vzťahu k ich hraničnej polohe v podobe beletrizovaných a fiktívnych cestopisov. Následne v skratke predstavíme tvorbu Mareka Vadasa, ako aj samotného autora či zdroje jeho inšpirácie, ktoré nepochybne ovplyvnili samotnú charakteristiku jeho diel. V poslednej časti štúdie poskytneme súhrnnú interpretáciu Vadasových poviedok, ktoré je možné v rámci jeho tvorby zaradiť do pomyselného „afrického cyklu“.

Beletristické a fiktívne cestopisy a ich charakteristické črty

Charakter cestopisnej literatúry sa menil v závislosti od obdobia, v ktorom text vznikal, alebo podľa zásad, v ktorých bol pojem pertraktovaný. Zjednodušene povedané, napr. klasicizmus (prevažne 18. st.) preferoval objektívne, detailné, vedecké a náučné cestopisy (a cestopisné texty inej povahy nevznikali a neboli za cestopisy ani považované), romantizmus (prvá polovica 19. st.) sa vyznačoval sentimentálnejšími, subjektívnejšími a príbehovejšími dielami so sklonom k umeleckému zobrazovaniu skutočnosti, na konci 19. storočia si prvenstvo vydobyli pragmaticky a ekonomicky zamerané cestovateľské príručky, 20. storočiu

² Nenaznačujeme, že táto problematika sama o sebe nie je zaujímavá a hodná štúdia, tejto téme sme sa sami už niekoľkokrát venovali (pozri napr. Pišová – Šavelová: *The development of travel writing and its motifs from the 19th century to the present*, 2021), napriek tomu je to téma obsahovo bohatá a nie je možné, a ani potrebné ju v súvislosti s tvorbou vybraného autora rozvádzať do detailov.

dominovali cestopisy s nepopierateľným etnografickým rysom a odmietaním etnocentrického prístupu, avšak súčasne sa v globálnej cestopisnej tvorbe uchováva aj literárna umelecká línia cestopisov (Guennoc, 2018), čím dochádza k triešteniu jednotnej línie a poetiky cestopisných textov (Sécardin, 2017).

Čím bližšie sa dostávame k súčasnému stavu cestopisnej literatúry, tým náročnejšie je sledovať jednu dominantnú, respektíve výraznú poetickú či estetickú líniu žánru. Vo všeobecnosti sa v literatúre 20. storočia vyskytujú viaceré paralelné štýlovo-tematické literárne tendencie. Čoraz výraznejšou sa stáva intertextuálna rovina literárnych diel (Compagnon, 2001). Posledné dekády 20. storočia i prvé dekády 21. storočia stierajú hranice medzi žánrami, dochádza k ich splývaniu alebo prepájaniu, čím dielo nabera na mnohoznačnom charaktere. Narušovanie žánrových hraníc začalo byť obľúbené v postmoderne, no nedochádzalo k nemu výhradne v tomto historicko-literárnom období. Pavel Šidák (2013, s. 100 a 101) v tejto súvislosti považuje mnohožánrovosť za črtu zafixovanú v samotnom žánri. Cestopisné texty 21. storočia variujú svojou podobou v spektre od stále populárnejších cestopisných príručiek či bedekrov objektívneho a faktografického charakteru, cez obľúbené obrazové cestopisy (doplňované bohatou obrazovou dokumentáciou – fotky, mapy, ilustrácie) až po cestopisné texty s markantnou subjektívnou, memoárovou, autobiografickou či spomienkovou povahou, pričom ich poetika sa mení od autora k autorovi. Súčasťou takýchto textov sú zvyčajne taktiež fotografie, ale aj osobné reflexie a impresie autora. Markantnú časť moderných cestopisov tvorí línia fiktívnych cestopisov, ktorá v rámci genologického skúmania cestopisnej literatúry tvorí samostatnú skupinu textov s dlhoročnou tradíciou. Jej počiatky je možné hľadať už v počiatkoch samotného cestopisného žánru, pričom máme na mysli diela, ako je Homérova *Odysea* (7. st. p.n.l.) (toto dielo ako prvý cestopis vôbec uvádza napr. Tomáš Kubíček v štúdiu *Invarianty cestopisu*; cit. in Hrabal, 2015, s. 9), Herodotove *Dejiny* (okolo 362 p.n.l.), *Anabázu* (370 p.n.l.) gréckeho spisovateľa Xenofóna (Le Huenen, 1987, s. 45; Magri-Mourgues, 2005, s. 43), *Oboplávanie* (5. st. p.n.l.) kartáginského moreplavca Hannona (spomína československý teoretik Zlatko Klátik, 1968, s. 21) i Pausaniovu *Cestu do Grécka* (2. st. n.l.) (ktorú dopĺňa Peter Valček, 2006, s. 47).

Z uvedeného krátkeho prehľadu vývoja a žánrovej premeny cestopisnej literatúry je možné dedukovať potenciálne bohaté zoskupenie textov. Zamerajme sa teraz na oblasť umeleckých cestopisov. Základným spoločným a spájajúcim prvkom všetkých cestopisných textov je téma cesty, pričom ako Tibor Žilka (2006, s. 95) uvádza, cestopis „*obsahuje opis autorových zážitkov z cudzích krajín a postrehy o ich zvláštnostiach zemepisných, kultúrnych, spoločenských, o zvykoch obyvateľov, o spôsobe života, atď.*“. Teda aj v prípade pre nás predmetných beletristických cestopisov pôjde o opisy ciest, prípadne zážitkov z nich, ktoré sú však v protiklade k ich nebeletristickému pólu³, vystavané špecifickými naratívnyimi kompozičnými postupmi. Pre beletristické cestopisy, ktoré smerujú k umeleckým textom, je typické vnášanie dynamickosti a živosti, pričom autori diel preferujú obrazné pomenovania či zachytávajú vlastné vnímanie a pociťovanie videného sveta (Klátik, 1989, s. 47, Magri-Mourgues, 2009, s. 56). Dejovosť umeleckých cestopisov je zabezpečená slovesnou

³ Tento pól cestopisnej literatúry býva pomenovaný napr. aj spravodajsko-dokumentárny (Žilka, 2006, s. 95) či iba dokumentárny (Hrabal, 2015, s. 9), faktografický a pod.

jazykovou zložkou, ktorá je markantná v dielach umeleckej proveniencie. Pozornosť obsahovej zložky umeleckých cestopisných diel sa prenáša predovšetkým na selekciu a vyrozprávanie udalostí.

Pokiaľ ide o jazykový rozbor prevládajúcich podstatných mien, Véronique Magri-Mourgues (ibid., s. 39 a 63) prišla k záveru, že použité substantíva v textoch spadajú do lexikálnych polí súvisiacich s ľudskými bytosťami, objektmi z ich každodenného života, ako aj s pocitmi a emóciami.⁴ Pokiaľ ide o kompozičný postup umeleckých cestopisov, prevláda rozprávanie, teda narácia, rovnako ako aj subjektívny charakter diel na úrovni poetiky. Prioritou takto koncipovaného cestopisného diela nie je vzdelávať či informovať, ale skôr slobodne a verejne vyjadriť autorove postoje, myšlienky a dojmy (Pasquali, 1995, s. 24), autor sa stáva predovšetkým aktérom⁵ a literárne zobrazovanie sveta sa odvíja od jeho osobného vnímania. Opisné časti, prevládajúce v dokumentárnej línii cestopisných textov, nie sú úplne eliminované, ale sú prostriedkom na vyjadrenie autorovho vnútorného prežívania (Holtz – Masse, 2012). Do popredia sa dostáva estetická funkcia textov, typická pre beletriu a rovnako podliehajúca poetike daného literárno-historického obdobia, v ktorom text vznikal.

Cestopisy vo všeobecnosti interpretujú realitu a reprezentujú ju sebe-vlastnými literárnymi postupmi a pracujú s jej referenčnými hodnotami. Krásna literatúra, ktorej teória je validná aj pre beletristické cestopisy, je neoddeliteľne spätá s koncepciou fikčného hľadiska. Fikcionalizáciou⁶ vznikajú kvázináučné žánre, celkom spadajúce do sféry beletrie (teda úplne sa vymaňujúce spod vecnej, faktografickej literatúry), medzi ktoré Pavel Šidák (2013, s. 132 a 133) zahŕňa práve fikčné, teda fiktívne (fantastické) cestopisy. Tieto diela ponímame ako hraničný bod a vrchol beletristických cestopisných textov. Sú pre nich príznačné všetky doteraz vymenované charakteristiky, pričom sa však takéto diela dostávajú k fikcii či fantastike ako formám beletristických diel, v ktorej dominujú románové či novelové kompozičné postupy (Koliová, 2019, s. 21 a 22). Autorský subjekt je často nahrádzaný inou postavou, ktorej príbeh je čitateľovi predstavovaný, čo sa prejavuje z pohľadu naratológie a kategórie rozprávača vo frekventovanejšej narácii z pohľadu tretej osoby, ktorá dominuje nad zvyčajným cestopisným „ja“ rozprávaním (Pickford, 2018). Vďaka strate referenčnej hodnoty ide zvyčajne o vymyslené cesty, často však inšpirované autorovými skutočnými cestami a skúsenosťami s inou krajinou, napr. *Ulysses* (1920) Jamesa Joycea, *Guliverove cesty* (1726) Jonathana Swifta (Viegnes, 2003) či *Deti kapitána Granta* (1864) Julesa Verna a mnohé jeho ďalšie diela. Zo súčasnej tvorby slovenskej proveniencie môžeme spomenúť *Kód 9: Tajomný príbeh nesmrteľnej lásky / Zo Sianu do Vatikánu* (2010) Jozefa Banáša či poviedkové zbierky Mareka Vadasa *Liečiteľ* (2006), *Čierne na čiernom* (2013), *Zlá štvrť* (2018), ako aj jeho rozprávkovú knižku *Útek* (2016). V rámci genológie epických žánrov a v dôsledku stále

⁴ Porovnávaním lexikálnych polí podstatných mien v cestopisoch Véronique Magri-Mourgues prišla k záveru, že inklinácia k jednotlivým extrémom na osi dokumentárnosť – umeleckosť sa odráža aj v opozícií konkrétnosť – abstraktnosť. Diela smerujúce k vecnému pólu operujú s konkrétnymi objektmi, zatiaľ čo diela (románové formy) inklinujúce k umeleckému pólu sa vyznačujú prácou s ideami, konceptmi, abstrakciou (Magri-Mourgues, 2009, s. 65).

⁵ V cestopisných dielach s dominujúcou naráciou, v ktorých je autorský subjekt prevažne aktérom, sa môžu vyskytnúť aj dialogizované pasáže, ktoré sú typické pre fiktívne románové útvary (Magri-Mourgues, 2009, s. 56).

⁶ Pavel Šidák (2013, s. 133) fikcionalizáciu vysvetľuje ako proces zrušenia referenčnej hodnoty, pričom takto vzniknutý text už nevytvára o realite aktuálneho sveta.

častejšej mnohožánrovosti súčasných diel sú fiktívne cestopisy spájané, zamieňané či stotožňované s dobrodružnými románmi, s ktorými majú mnohé podobné črty. Zároveň musíme poznamenať, že hranica medzi spomenutými typmi textov je rovnako nestála ako hranice cestopisnej literatúry.

Marek Vadas a jeho tvorba

Marek Vadas je súčasný slovenský spisovateľ, ktorý ukončil štúdium estetiky a slovenského jazyka v Bratislave a jeho spisovateľským debutom bola próza *Malý román* (1994) (Anonym – Literárne informačné centrum a)⁷. Vadasova tvorba nesie od roku 1994 až po súčasnosť určité charakteristické črty, ktoré tvoria jeho autorský rukopis. Posledné prozaické zbierky poviedok sa vyznačujú jednotným znakom, vďaka ktorému tvoria samostatne rozlíšiteľnú časť jeho bibliografie. Hovoríme o dielach, ktoré sú nepopierateľne inšpirované autorovými osobnými zážitkami z afrického kontinentu. Do tejto kategórie radíme diela venované detským čitateľom, ako sú *Rozprávky z čiernej Afriky* (2004), *Útek* (2016) a následne už vyššie spomenuté diela krátkych próz ako *Liečiteľ* (2006), *Čierne na čiernom* (2013) a *Zlá štvrť* (2018) (Domorák; Anonym – LIC b). Okrem spisovateľskej kariéry, ktorej pre nás významná časť je poznačená africkou tematikou, pracoval aj ako žurnalista a do Afriky zavítal práve v rámci služobnej cesty počas svojej kariéry. Prvý kontakt s Afrikou ho očaril natoľko, že sa na tento kontinent opakovane vracal. Navštevoval prevažne krajiny v oblasti rovníka, ako Gabon a Kamerun. Práve v Kamerune sa Vadas stretol a spriatelil s domorodým kráľom jednej oblasti a stal sa jeho poradcom (Balász, 2018).

Pokiaľ ide o autorovu spisovateľskú kariéru, k presláveniu jeho mena v literárnych kruhoch výrazne prospelo získanie prestížneho literárneho ocenenia Anasoft Litera z roku 2007 za poviedkovú zbierku *Liečiteľ* (2006). Neskôr sa meno Marek Vadas znova spojilo s týmto ocenením, keď bolo jeho dielo *Zlá štvrť* (2018) zaradené do desiatky najlepších a zároveň získalo literárnu cenu René.⁸ V súčasnosti je jeho najnovšie dielo *Šesť cudzincov* (2022) s tematikou protirómskeho pogromu v malej obci na západnom Slovensku v roku 1928 znova nominované na túto prestížnu cenu, pričom je jeho dielo zatiaľ zaradené do desiatky najlepších. Jeho diela boli prekladané do rôznych jazykov, ako napr. do češtiny, poľštiny, maďarčiny, ale aj srbčiny, taliančiny, čínštiny francúzštiny a mnohých ďalších (Anonym – Anasoft litera), čím sa z neho stal autor známy vo svete. Medzi jeho ďalšie diela patria knihy ako *Univerzita* (1996), *Diabol pod čapicou* (2002) a *Prečo sa smrčka smeje* (2004), ktoré sú tematicky variované (Domorák). Napriek tomu sa jeho diela neustále dotýkajú základných ľudských tém, akými sú ľudské vzťahy (rodinné, kamarátske, ale hlavne ľúbostné), dospievanie, smrť, neduhy/slabosti ľudskej povahy (chamtivosť, pýcha, alkoholizmus), život sám (jeho krásy, radosti aj nešťastia). Pokiaľ ide o poetiku Mareka Vadasa, môžeme konštatovať, že na malej ploche dokáže dynamicky zobrazit' dej. Opisy nie sú rozsiahle, dej má spád a texty pôsobia sviežo.

⁷ Anonym - Literárne informačné centrum – ďalej ako LIC x (x predstavuje nami zvolené označenie pre lepšie orientovanie sa v zozname použitej literatúry). Predmetný zdroj informácií je oficiálna stránka slovenskej štátnej príspevkovej organizácie zameranej na literatúru patriacej pod Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, ktorá neudáva jednotlivých autorov textu. Uvedený zápis sme zvolili z dôvodu lepšej prehľadnosti v bibliografických záznamoch, keďže v texte sú využívané zdroje podobného charakteru.

⁸ Literárna cena René je súčasťou odovzdávania cien Anasoft litera, ide o kategóriu Anasoft litera gymnazistov.

Štúdiá sa zameriava na jeho autorské texty z „afrického cyklu“, ktoré sa vyznačujú zvláštnou, svojskou poetikou a magickým výrazom. Jedinečnosť tejto poetiky je naviazaná na autorský štýl Mareka Vadasa, ktorý je príbuzný štýlovému fenoménu magického realizmu. Jeho poviedky pôsobia na čitateľa exoticky, čo je späté so samotnou témou afrického kontinentu. Okrem toho autor pracuje s rôznymi tematickými prvkami a kompozičnými postupmi a utvára texty s rozmanitými výrazovými kvalitami, ktoré v textoch opakovane nachádzame. Výrazy ako fantastickosť, zvláštnosť, mysterióznosť, neurčitosť, komickosť, ironickosť, drsnosť, brutálnosť, hororovosť a aktuálnosť predstavujú príznačné črty podieľajúce sa na tvorbe Vadasovho osobitého štýlu.⁹

Prvky cestopisnej literatúry v poviedkach z „afrického cyklu“

So zámerom interpretačne preukázať cestopisné prvky v poviedkovej tvorbe Mareka Vadasa začneme jeho inšpiráciou a autentickosťou poznatkov v jeho inak fiktívnych dielach. Ako sme už vyššie uviedli, Vadas opakovane navštívil africký kontinent, čo sa pretavilo v podobe tematického prostredia jeho literárnych textov. Navštevoval predovšetkým rovníkové krajiny, pričom prvé poviedky vznikli po jeho druhom návrate z Kamerunu. Niektoré neskoršie texty, napríklad z knihy *Zlá štvrt'*, vznikali priamo v jednom bare v Kamerune (Nagy, 2018, 24'30").¹⁰ Môžeme tu teda badať základný tematický aspekt cestopisných textov – autentickú autorskú skúsenosť s cudzou krajinou, vďaka čomu predpokladáme aj istú referenčnú hodnotu naviazanú na autorom zažitú reality afrického prostredia. V jeho dielach nachádzame literárne sprostredkovanú zažitú skúsenosť, ktorej, v tomto zmysle, nechýba nič z hodnovernosti. Opisované scenérie hlinených chalúp drevených chatrčí v Bona Beri, úrodných dolín, malých osád, hustých lesov, mangrovových močarín, prírodných džunglí, pygmejských osád alebo iných prírodných krás, miest a mestečiek plných života v sebe nesú potenciálne referenčné hodnoty. Hodnovernosť cestopisných zážitkov autora nasvedčuje zasadenie príbehov do reálne existujúcich miest, ako sú napr. Akwa, spomenuté Bona Beri či kamerunský región Douala, ktoré autor navštívil.

Pokiaľ ide o zaznamenanie kultúrnych a spoločenských špecifik taktiež príznačných pre cestopisný žáner, je možné zaradiť sem opis miestnych potravín a jedál (ako kolové oriešky, mango, kasavu a kangu, fufu, ofofo, matango, mimbo) či miestnych kultúrnych zvyklostí, ako je tanec makossa, šamanizmus, liečiteľstvo a kúzlenie, ktoré tvoria značnú časť tematického plánu poviedok. Autor prostredníctvom príbehov čitateľovi predostiera aj africké ponímanie času, ktorý v Afrike predstavujú skôr cyklus, čím sa líši od toho európskeho lineárneho. Aj z toho dôvodu sú Vadasove poviedky charakteristické zväčša nejednoznačným časom. Čas sa tu naťahuje, potom plynie rýchlo, noc a deň sa zlejú dokopy (Vadas, 2018, s. 90 a 91), utečú týždne, alebo naopak, čas sa úplne zastaví (Vadas, 2015, s. 128). Marek Vadas ďalej zaznamenáva africké zmýšľanie o smrti či posmrtnom živote, pričom v Afrike svet mŕtvych a svet živých nie je oddelený hrubou čiarou. Smrť je prirodzeným segmentom tohto sveta, pretože hranice svetov nie sú definitívne, nepreniknuteľné. Sú relatívne – mŕtvi

⁹ Bližšie pozri diplomovú prácu Paula Pišová: *Magickosť v poviedkovej tvorbe Mareka Vadasa* (2020).

¹⁰ Pozri rozhlasovú nahrávku rozhovoru s Marekom Vadasom, ktorá je dostupná online. Uvádžame autora rozhovoru, rok nahrávky a zároveň matematický zápis približnej minútáže, pre zjednodušené vyhľadanie danej pasáže.

odchádzajú niekam inam, no neustále ostávajú v spojení s rodinou a blízkymi. Živí sa počas snov alebo počas obradov môžu s neživými členmi skontaktovať a zavše príde nejaký zomrelý k blízkym na návštevu, pomôcť im alebo ich varovať. Napríklad ako sám autor komentuje v rozhovore s Evou Andrejčákovou (2017): „v Kamerune sa rodina každú sobotu zide, aby si s predkami pokecala a požiadala ich o radu“. Nebožtíci tak pre svoje rodiny predstavujú ochrancov a radcov a zároveň ich preživší stále prechovávajú v úcte.¹¹ Vychádzajúc z mnohých publicistických rozhovor s autorom, môžeme predpokladať, že aj tieto zistenia majú do istej miery referenčnú hodnotu¹², vďaka čomu je možné jeho poviedky priradiť k širokému nekoherentnému cestopisnému žánru.

Nepopierateľná štylizácia a estetizácia textu však relativizuje mieru autentickosti spomenutých reálií zachytených vo Vadasových textoch a vnáša subjektivizáciu do zachytenej reprezentácie afrického sveta a jeho reality. Samotný textový poviedkový formát asociuje beletristicky/umelecky koncipovaný text, pri ktorom je nutné zvažovať aj fikcionalizáciu, ktorá je v istej miere skutočne prítomná aj v autorových dielach. V prvom rade v jednotlivých textoch nie je zrejmé, kde sa autorské rozprávanie ešte opiera o samostatne prežitú a kde už o domorodcami sprostredkovanú skúsenosť, v druhom rade samotný tematický plán a dej vnášajú do reálií relativitu toho, čo je skutočné, a to najmä v prípadoch, keď ide o stret s mágiou a inými nadprirodzenými javmi. Tieto javy síce majú miesto v africkej kultúre, teda je možné ich považovať za faktografické/vecné a hodnoverné poznatky o afrických kultúrnych a sociálnych reáliách, avšak v európskom ponímaní nie sú považované za reálne a aj samotný spôsob, akým ich autor v diele uvádza, núti čitateľa spochybňovať ich pravdivosť. V neposlednom rade v poviedkach prevláda dejovosť nad opisnosťou, čo je taktiež znakom umeleckých, ako aj fiktívnych cestopisov. Jednotlivé poviedky, ktoré z časti odrážajú spisovateľovu priamu skúsenosť, sú predovšetkým rozprávaním príbehov jednotlivých postáv. V poviedkach sú alternované dva typy kategórie rozprávača, ktoré cestopisný charakter poviedok presúvajú na stranu fiktívnych diel, pretože častým je rozprávanie z pohľadu tretej osoby, a aj napriek tomu, že je možné v textoch pozorovať aj „ja“ rozprávanie, nikdy nejde o rozprávanie samotného autora, ale o rozprávanie prostredníctvom postavy, ktorá daný príbeh prežíva. Ďalším aspektom, ktorý relativizuje vecnú hodnotu prednostne kultúrnych poznatkov v súvislosti s naráciou v prvej osobe, je využívanie tzv. naivného rozprávača, ktorým sú vo Vadasovom podaní najmä deti, blázni či opilci, čím je čitateľ stavaný pred otázku hodnovernosti informácii akéhokoľvek charakteru.

Poslednou cestopisnou črtou, na ktorú sa zameriame, je opäť téma cestovania, teraz však nie v zmysle miery autentickosti autorovej osobnej skúsenosti, no v zmysle tematického

¹¹ Pozri napr. poviedky *Večera so starým otcom* (Vadas, 2013, s. 127 a 128) alebo *Slnčná obloha* (Vadas, 2015, s. 45 – 51).

¹² „Africká príroda je očarujúca, no zaujímajú ma hlavne ľudia a ich obyčajný život spätý s tradíciami. Úmrtia v rodine, hlad a choroby sú každodennou záležitosťou“ alebo „Magické a fantastické prvky nie sú v mojich poviedkach preto, aby ohúrili čitateľa. Vyplyvajú zo spôsobu rozmýšľania Afričanov, ktorí berú stretnutia s duchmi, svojimi mŕtvymi predkami a kúzлами ako prirodzené, každodenné veci. Sú omnoho duchovnejší, ich vzťah k ich mŕtvym predkom a tradíciám ma ohromuje.“ Marek Vadas v rozhovore s Evou Andrejčákovou (pozri Andrejčáková, 2007).

„V Kamerune existuje iba prítomnosť, ktorú si treba náležite užiť a vychutnať. Domáci väčšinou minú svoje výplaty za jediný deň na mäso, palmové víno a lesklé topánky.“ Marek Vadas v rozhovore pre časopis Plus7dni (pozri Anonym – Plus7Dni, 2013).

prvku jednotlivých textov. Ako tomu je v prípade (či už vecných alebo umeleckých a fiktívnych) cestopisov, markantným tematickým a dejovým prvkom niektorých konkrétnych poviedok je cestovanie postáv, ktoré sa v takých prípadoch stávajú cestovateľmi a opisujú svoje pozorovania. Napríklad v poviedke *Cez les času* (Vadas, 2018, s. 20 – 23) postava rozprávača – neznámeho muža putuje po krajine, prechádza lesom až prichádza do mesta Akwa, v ktorom sa nám dostáva opis rozpadnutých budov, v ďalšej s názvom *Človek zo skaly* (ibid., s. 153 – 156) manželský pár cestuje za rodinou, cestou sa im pokazí auto, a tak putujú peši krajinou, aby zohnali pomoc, až sa dostanú na čudesné magické miesto, pričom je prítomný krátky opis africkej divokej prírody, v *Novom svete* (Vadas, 2015, s. 93 – 96) prichádza biely muž do Afriky a spoznáva tunajšie sociálne pomery a asi najpríznačnejšou poviedkou v tomto smere je poviedka *Kráľ čaká* (ibid., s. 123 – 129) rozprávajúca príbeh bratov, kráľových synov, ktorí putujú s cieľom priviesť ich ďalšieho brata na otcov pohreb, počas ich púte prechádzajú dolinami, lesmi a dedinami...

Najvýraznejším aspektom poetickým aspektom vo Vadasových dielach je teda jeho nejednoznačnosť, ktorú autor zvyčajne kombinovaním rôznych (vyššie spomenutých) textotvorných prvkov a mimotextovým kontextom, prevažne vo forme rozhovorov o jeho tvorbe, čím stavia recipientov jeho poviedok do situácie, v ktorej je ťažké identifikovať fikčnú a reálnu (referenčnú) stránku jeho textov.

Záver

Predmetom našej štúdie bolo na základe teoretického základu prevažne z literárnej genológie interpretácie nazrieť na poviedkovú tvorbu Mareka Vadasa, a to z pohľadu cestopisnej literatúry a jej zákonitostí. Jeho tvorba je bohatá a v slovenských kruhoch patrične oceňovaná, pričom v interpretácii sme sa zamerali na jej špecifickú časť inšpirovanú zážitkami a osobnými skúsenosťami z autorových početných ciest po Afrike. Dovoľujeme si tvrdiť, že v jeho poviedkach v zbierkach *Liečiteľ* (2006), *Čierne na čiernom* (2013), *Zlá štvrt'* (2018) je možné identifikovať viaceré aspekty typické pre pomerne široký a poeticky nekoherentný cestopisný žáner. Krátke prózy slovenského spisovateľa sa svojou povahou radia do jeho umeleckej polohy, pričom je nutné skonštatovať, že sa nachádzajú na pomedzí beletristických cestopisov a ich hraničnej fiktívnej formy. Beletristickú formu, ktorá ešte stále obsahuje určitú referenčnú hodnotu zobrazenia sveta, podporuje najmä fakt, že Marek Vadas má bohaté skúsenosti s jej prostredím, s mentalitou ľudí, s ich zvykmi či samotnými magickými rituálmi¹³. Jej extrémnu polohu v podobe fikcie zas napovedá románový kompozičný postup, nejasné rozhranie medzi fikciou a realitou, magické a fantastické motívy (aj keď súvisiace s africkým ponímaním reality) či vnášanie postáv, dokonca v podobe naivného nespoľahlivého rozprávača. Bolo by nemiestne a nepravdivé nazývať poviedky Mareka Vadasa iba cestopisnými, prioritne ide o beletriu, ktorá však v sebe (v zmysle postmoderného a súčasného miešania žánrov a straty žánrovej čistoty) skrýva aj nepopierateľné črty cestopisnej literatúry,

¹³ Zážitky s ľuďmi v tranze, ktoré si domorodci navodzovali prostredníctvom drogy iboga počas rituálnych večerov, spomína v rozhovore s Jana Ogurčákovou pre časopis *Korzář SME* (pozri Ogurčáková, 2010) či s Katarínou Sedlárovou pre časopis *Pravda* (pozri Sedlárová, 2013).

ktoré spoluutvárajú jedinečnú autorskú poetiku slovenského spisovateľa, poznačenú relativizovaním a nejednoznačnosťou.

Tento článok odporúča na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda:

Mgr. Monika Šavelová, PhD.

Použitá literatúra

1. ANDREJČÁKOVÁ, Eva, 2007. Na ceste s neviditeľnými ľuďmi: Rozhovor s MAREKOM VADASOM, finalistom literárnej súťaže Anastrofa litera za knihu Liečiteľ. In: *SME* [online]. [cit. 2022-08-04]. Dostupné z: <https://www.sme.sk/c/3439313/na-ceste-s-neviditelnymi-ludmi.html#>.
2. Anonym (LIC a). Marek Vadas: životopis autora. In: *Literárne informačné centrum* [online] [cit. 2022-08-02]. Dostupné z: <https://www.litcentrum.sk/autor/marek-vadas/zivotopis-autora>.
3. Anonym (LIC b). Marek Vadas: diela v slovenčine. In: *Literárne informačné centrum* [online] [cit. 2022-08-02]. Dostupné z: <https://www.litcentrum.sk/autor/marek-vadas/diela-v-slovencine>.
4. Anonym (Plus7dni). 2013. Kamerunčania minú výplatu na mäso, palmové víno a lesklé topánky. In: *Plus7dni* [online]. [cit. 2022-08-04]. Dostupné z: <https://plus7dni.pluska.sk/zahranicie/kamerunčania-minu-vyplatu-maso-palmove-vino-leskle-topanky>.
5. Anonym (Anasoft litera). Vadas, Marek. In: *Anasoft litera* [online] [cit. 2022-08-04]. Dostupné z: <https://www.anasoftlitera.sk/main/anasoft-litera/autori/vadas-marek>.
6. BALÁSZ, Marián, 2018. Križovatky: Slovák Marek Vadas je poradcom kamerunského kráľa (videoreportáž). In: *Dobré noviny* [online] [cit. 2022-08-02]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=ivKXb-s6dgs>.
7. COMPAGNON, Antoine, 2001. *Cours de M. Antoine Compagnon: 13. Modernité et violation des genres* [online] [cit. 22-08-02]. Dostupné z: <https://www.fabula.org/compagnon/genre13.php>.
8. DOMORÁK, Daniel. Marek Vadas: Komplexná charakteristika. In: *Literárne informačné centrum* [online] [cit. 2022-08-02]. Dostupné z: <https://www.litcentrum.sk/autor/marek-vadas/komplexna-charakteristika-tvorby>.
9. GUENNOG, Jean-François, 2005. Écrivain voyageurs du XXe siècle: Entretien avec Gérard Gogez. In: *Astrolabe* [online] [cit. 2022-08-02]. ISSN 2102-538X. Dostupné z: <https://crlv.org/articles/ecrivains-voyageurs-xxe-siecle>.
10. HOLTZ, Grégoire a Vincent MASSE, 2012. Étudier les récits de voyage: Bilan, questionnements, enjeux. In: *Arborescences* [online], č. 2 [cit. 2022-08-04]. Dostupné z: <https://www.erudit.org/fr/revues/arbo/2012-n2-arbo0110/1009267ar/>.
11. HOOSHMAND, Narguè, 2010. Étude générique du récit de voyage. In: *Plume, Revue semestrielle de l'Associations Iranienne de Langue et Littérature Française* [online] č. 12, s. 36 – 54 [cit. 2022-08-02]. ISSN 2645-4912. Dostupné z: <https://www.semanticscholar.org/paper/Etude-générique-du-récit-de-voyage-Hooshmand/be726fb7a005cd0871048f8df66a5999e0c10df1>.
12. HRABAL, Jiří, 2015. *Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4876-3.
13. KLÁTIK, Zlatko, 1968. *Vývin slovenského cestopisu*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
14. KOLIOVÁ, Marianna, 2019. *Cestopisné obrazy v premenách času (Reprezentácia Tatier a Váhu v cestopisnej literatúre prvej polovice 19. storočia)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. ISBN 987-80-223-4775-4.
15. LE HUENEN, Roland, 1987. Le récit de voyage: l'entrée en littérature. In: *Études littéraires* [online], č. 1, s. 45-61 [cit. 2022-08-02]. ISSN 1708-9069. Dostupné z: <https://www.erudit.org/fr/revues/etudlitt/1987-v20-n1-etudlitt2233/500787ar/>.

16. MAGRI-MOURGUES, Véronique, 2005. L'écrivain-voyageur au XIXe siècle: du récit au parcours initiatique. In: *6ème Rencontres Méditerranéennes du Tourisme (RTM), Festival TransMéditerranée (FTM)* [online] [cit. 2022-08-02]. Dostupné z: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal12-00596462>.
17. MAGRI-MOURGUES, Véronique, 2009. *Le voyage à pas comptés: Pour une poétique du récit de voyage au XIXe siècle*. Paris: Édition Champion. ISBN 978-2-7453-1941-8.
18. NAGY, Dado, 2018. *Literárna revue 25/2018* [online]. [cit. 2022-08-04]. Dostupné z: <https://www.pantarhei.sk/knihozrut/literarna-revue/literarna-revue-25-2018>.
19. OGURČÁKOVÁ, Jana, 2010. Marek Vadas: Do Afriky si hodinky neberiem. In: *Korzar SME* [online] [cit. 2022-08-04]. Dostupné z: <https://korzar.sme.sk/c/5289522/marek-vadas-do-afriky-si-hodinky-neberiem.html>.
20. PASQUALI, Adrien, 1995. Récit de voyage et critique: un état des lieux. In: *Textyles* [online], č. 12, [cit. 2022-08-04]. ISSN 2295-2667. Dostupné z: <https://journals.openedition.org/textyles/1949>.
21. PICKFORD, Susan, 2018. Vers le pacte du récit de voyage. In: *Le voyage excentrique: Jeux textuels et paratextuels dans l'anti-récit de voyage, 1760-1850* [online]. Lyon: ENS Éditions [cit. 2022-08-04]. ISBN 9791036200045. Dostupné z: <https://books.openedition.org/enseditions/9045#bodyftn2>.
22. PÍŠOVÁ, Paula – Monika Šavelová, 2021. The development of travel writing and its motifs from the 19th century to the present. In: *MMK 2021. Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky : 20. – 22. prosince 2021, Hradec Králové, Česká republika*. Hradec Králové: Magnanimitas, s. 792 – 800. ISBN 978-80-87952-35-1.
23. SÉDARIN, Olivier, 2017. Tristes tropiques ou l'adieu au voage?. In: *Multilinguales* [online] č. 8, [cit. 2022-08-02]. ISSN 2335-1853. Dostupné z: <https://journals.openedition.org/multilinguales/452>.
24. SEDLÁROVÁ, Katarína, 2013. Marek Vadas: Máme všetkého stokrát viac, ako by sme potrebovali. In: *Pravda* [online] [cit. 2022-08-04]. Dostupné z: <https://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/281621-marek-vadas-mame-vsetkeho-stokrat-viac-ako-by-sme-potrebovali/>.
25. ŠIDÁK, Pavel, 2013. *Úvod do studia genologie: Teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Filip Tomáš – Akropolis. ISBN 978-80-7470-040-8.
26. VADAS, Marek. 2013. *Čierne na čiernom*. Levice: Koloman Kertész Bagala. ISBN 978-80- 8108-076-0.
27. VADAS, Marek, 2015. *Liečiteľ*. 5. vyd. Levice: Koloman Kertész Bagala. ISBN 978-80- 8108-098-2.
28. VADAS, Marek, 2018. *Zlá štvrť*. Levice: Koloman Kertész Bagala. ISBN 978-80-89973-14-9.
29. VALČEK, Peter, 2006. *Slovník literárnej teórie*. 2. vyd. Bratislava: Literárne informačné centrum. ISBN 80-89222-09-9.
30. VIEGNES, Michel, 2003. L'étrangeté dans le récit de voyage et le conte fantastique: l'exemple de Mérimée. In: *Voyager en France au temps du romantisme: Poétique, esthétique, idéologie* [online]. Grenoble: UGA Éditions [cit. 2022-08-04]. ISBN 9782377471331. Dostupné z: <https://books.openedition.org/ugaeditions/3759>.
31. ŽILKA, Tibor, 2006. *Vademecum poetiky*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Ústav literárnej a umeleckej komunikácie. ISBN 80-8050-965-4.

Mladá veda

Young Science

ISSN 1339-3189